

Grzegorz Chrószcz

Kształtowanie się podstaw prawnych instytucji warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności w Polsce (1918-1997)

Time perspective on a formation of the legal basis for the institution of conditional release (parole) from serving a rest of the detention sentence in Poland (1918-1997)

Od zarania dziejów kara pozbawienia wolności ewoluowała od formy represji, odwetu do osiągnięcia stanu humanitarnego traktowania człowieka w trakcie izolacji. Zhumanizowanie kary pozbawienia wolności znalazło się w orbicie zainteresowania przedstawicieli wielu nauk, w tym prawa, filozofii, socjologii, psychologii. Również w doktrynie polskiego prawa temat warunkowego zwolnienia jest obecny. Warto też zaznaczyć, że doświadczenia europejskie i anglosaskie w sprawie warunkowego zwolnienia z reszty kary były przedmiotem badań i zainteresowania polskich badaczy. Stąd po wielu latach doświadczeń w przestrzeni prawa karnego zagadnienie warunkowego zwolnienia jawi się jako jeden z podstawowych filarów demokratycznego państwa prawa. Artykuł ten ma na celu przedstawienie w sposób chronologiczny genezy i rozwoju warunkowego zwolnienia oraz jego funkcjonowania w doktrynie prawa karnego w Polsce.

Słowa kluczowe: warunkowe zwolnienie, kara pozbawienia wolności, resocjalizacja, penitencjaryzm.

Since the dawn of history, the penalty of deprivation of liberty has evolved from a form of repression, retaliation to a stage of humane treatment during isolation. Humanizing the penalty of a imprisonment

has become the focus of interest of representatives of many sciences including: law, philosophy, sociology and psychology. Also the subject of parole is present in the doctrine of Polish law.

It is worth emphasizing that the European and Anglo-Saxon experiences in the field of conditional release from the rest of the sentence were the subject of research and the interest of representatives of Polish academics as well as practitioners. Hence, after many years of experience in the area of criminal law, the issue of parole appears to be one of the basic pillars of a democratic state driven by state of law.

The article aims to present in a chronological manner the issue of the genesis and development of parole and its functioning in the doctrine of criminal law in Poland.

Key words: parole (conditional release), resocialization, imprisonment history, penitentiaryism.

W wyniku rozstrzygnięć społeczno-politycznych w 1918 r. Polska po 123 latach niewoli ponownie znalazła się na mapie Europy. Dzień 11 listopada 1918 r. wiąże się nie tylko ze sprawą odzyskania niepodległości w sensie bytu politycznego, lecz także natury społecznej, kulturalnej czy prawnej. Ten ostatni argument był szczególnie ważny, wyjątkowy. Warto pamiętać, że ziemie I Rzeczypospolitej w wyniku rozbiorów były wcielone w system społeczno-polityczny Rosji, Prus i Austrii. Po odzyskaniu niepodległości do uchwalenia 17 marca 1921 r. konstytucji marcowej obowiązywały na dawnych ziemiach zaborów różne systemy prawne¹. W ustawodawstwie państw zaborczych była znana instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia. W swoich doktrynach prawnych zasadniczo rzecz biorąc, nawiązywały do idei anglosaskiej warunkowego zwolnienia, i nieznacznie się różniły.

---

¹ J. Bafia, *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1984, s. 30-31; por. J. Śliwowski, *Prawo karne*, Warszawa 1979, s. 299.

Instytucja warunkowego zwolnienia stosowana w Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.

Na terenie byłego zaboru pruskiego obowiązywał Landrecht pruski z 1794 r. Był na niskim poziomie legislacyjnym, w którym szczególnie rozbudowana była represja przeciw władzy politycznej i ustrojowi państwa. Po zjednoczeniu Niemiec złagodowano represje karne i ogłoszono 15 maja 1871 r. Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej. Podczas uchwalania kodeksu karnego do głosu zostali dopuszczeni przedstawiciele szkoły socjologicznej prawa karnego. Na podstawie tej ustawy skazany, który starał się o udzielenie warunkowego zwolnienia, musiał spełnić kilka ważnych przesłanek, które zostały podzielone na materialne i formalne. W przesłance materialnej skazany musiał wykazać się dobrym zachowaniem, a także na podstawie § 23 tego kodeksu wyrazić zgodę na opuszczenie więzienia. Natomiast przesłanki formalne, jakie musiał spełnić to skazanie na dłuższą karę ciężkiego więzienia lub więzienia, odbycie $\frac{3}{4}$ orzeczonej kary ciężkiego więzienia lub więzienia, odbycie co najmniej roku kary pozbawienia wolności². Istotne było, że w przypadku nieprzestrzegania porządku prawnego przez warunkowo zwolnionego w każdej chwili można było podjąć decyzję o jego odwołaniu. Decyzję o tym podejmował minister sprawiedliwości w porozumieniu z administracją zakładu karnego, w którym skazany odbywał karę pozbawienia wolności.

Z kolei na ziemiach byłego zaboru austriackiego obowiązywał w różnym okresie m.in. Kodeks karny Józefina. Wprowadzono pewien postęp, tj. ograniczenie stosowania kary śmierci, lecz pozostały niektóre okrutne kary, m.in. publiczna chłosta czy przykucie. Później w toku dalszych prac nad nowelizacją prawa przyjęto 1 września 1852 r. Ustawę karną austriacką. W tym miejscu dodam, że przepisy przytoczonej ustawy nie znały instytucji warunkowego zwolnienia. Jak stwierdził Waldemar Rodakiewicz, analizując ten kodeks karny, instytucja warunkowego zwolnienia nie była znana ustawodawcy i została dopiero wprowadzona w art. 4 ustawy

---

² J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010, s. 81. Autor pisze, że pozytywny przebieg okresu próby był równoznaczny z uznaniem kary za odbytą. Zob. W. Rodakiewicz, *Warunkowe zwolnienie młodocianych z reszty kary pozbawienia wolności*, Wrocław 2005, s. 132; por. K. Linowski, *Warunkowe zwolnienie w teorii i praktyce penitencjarnej*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005, s. 118.

z dnia 16 marca 1920 r.³. I tak do przesłanek materialnych zaliczono: zgodę skazanego na jego warunkowe zwolnienie, dobre sprawowanie skazanego w trakcie odbywania kary, przypuszczenie dalszego dobrego sprawowania stwierdzone na podstawie wcześniejszego życia i innych stosunków osobistych skazanego, zapewnienie dostatecznej i stałej możliwości pracy wystarczającej na ich utrzymanie lub stwierdzenie, że ktoś inny będzie dbał o schronienie i utrzymanie uwolnionego. Natomiast do przesłanek formalnych zaliczono: skazanie na dłuższą karę pozbawienia wolności, odbycie $\frac{2}{3}$ orzeczonej kary w przypadku skazania na czasowe (terminowe) pozbawienie wolności, odbycie co najmniej roku kary przy skazaniu na ciężkie więzienie lub więzienie, odbycie co najmniej 6 miesięcy kary przy skazaniu na areszt lub ścisły areszt, odbycie co najmniej 15 lat kary w przypadku skazania na dożywotnie pozbawienie wolności⁴. Podobnie jak w niemieckim kodeksie karnym tak i tu decyzję o udzieleniu warunkowego zwolnienia podejmował minister sprawiedliwości po uprzednim wysłuchaniu prokuratora przy sądzie apelacyjnym i administracji zakładu karnego. Odwołanie warunkowego zwolnienia skazanemu mogło nastąpić w przypadku nieprzestrzegania porządku prawnego oraz współżycia społecznego. Na tę okoliczność przewidziano dwa warianty: zwyczajny i nadzwyczajny. W przypadku zwyczajnego decyzja o odwołaniu warunkowego zwolnienia (nie później niż po okresie próby) mogła być wydana w każdym czasie, jeżeli skazany w okresie próby nie przestrzegał porządku prawnego oraz naruszał nałożone na niego obowiązki. Natomiast w przypadku nadzwyczajnego postępowanie było identyczne jak zarządzenie tymczasowego zatrzymania warunkowego zwolnienia przewidziane w Kodeksie karnym Rzeszy Niemieckiej⁵. Podobnie jak w niemieckim prawie karnym, pozytywnie

³ Ustawa z 16 marca 1920 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustaw karnych obowiązujących w byłym zaborze austriackim, Dz.U. Nr 26, poz. 158; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości. w przedmiocie wykonania ustawy z dnia 16 marca 1920 r. (Dz.U. Nr 26, poz. 158), Dz.U. Nr 31, poz. 185. Szerzej na ten temat: W. Rodakiewicz, op. cit., s. 131; K. Linowski, op. cit., s. 117; J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 83. Zauważył, że: „Trudno zakwestionować twierdzenie, iż nie było to warunkowe zwolnienie w takim sensie, w jakim ujmował tę instytucję ustawodawca niemiecki czy też rosyjski. Nie ulega wątpliwości jednak, iż konstrukcja ta pozwalała skrócić długość kary więzienia, i to bezwarunkowo”. Autor miał tu na myśli praktykę karną wynikającą z ustawy z 1 kwietnia 1872 r. która stanowiła, że skazany po upływie trzech miesięcy kary spędzonej samotnie w celi, liczone ma każde dwa dni jako trzy dni.

⁴ Ustawa z 16 marca 1920 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustaw karnych obowiązujących w byłym zaborze austriackim, Dz.U. Nr 26, poz. 158. Szerzej na ten temat: W. Rodakiewicz, op. cit., s. 131. K. Linowski, op. cit., s. 117-118; J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 83-84.

⁵ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 82, 84. Jak pisze autor, ustawodawca przewidział tymczasowe zatrzymanie w przypadkach nagłych ze względu na dobro publiczne. W takich przypadkach należało uzyskać zgodę o odwołaniu lub w przypadku jej niezyskania natychmiast zwolnić.

zaliczony okres próby uważano karę za odbytą. Jak twierdzą zgodnie badacze prawa karnego, przedstawione wyżej przesłanki zawarte w tym akcie prawnym były na tyle pożyteczne i dobre, że ustawodawca polski wykorzystał je i przystosował do nowej rzeczywistości prawnej na terenie dawnych zaborów⁶.

Na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego obowiązywał Kodeks kar głównych i poprawczych z 1847 r. Kodeks liczył 1221 artykułów (rosyjski liczył 2241). Przewidywał 11 rodzajów kar, a te dzieliły się na stopnie. Zakazywano stosowania kar cielesnych w stosunku do szlachty, duchowieństwa czy urzędników. Surowe kary były przewidziane za popełnienie przestępstwa kradzieży czy zabójstwa. Głównym celem prawnym, jaki przyświecał ustawodawcy, wprowadzając ten kodeks, było zbliżenie prawa karnego w Królestwie do prawa obowiązującego w Imperium Rosyjskim. W wyniku przemian społeczno-politycznych zachodzących w imperium cara Mikołaja II podjęto prace nad nowelizacją prawa karnego. Po wielu latach pracy powstał kodeks karny autorstwa rosyjskiego prawnika Nikołaja Tagancewa. Ten niezwykle ciekawy i nowatorski akt prawny został zatwierdzony przez cara Mikołaja II 22 marca 1903 r. Jak już wspomniałem, z uwagi na niezwykle postępowy akt prawny nie został on wprowadzony od razu w całości do życia. Dopiero następne akty prawne ogłoszone 25 czerwca i 5 lipca 1909 r. dotyczyły *sensu stricte* instytucji warunkowego zwolnienia. Podobnie jak wspomniany wyżej niemiecki kodeks karny, tak i tu znalazły się przesłanki materialne i formalne. Do przesłanek materialnych zaliczono: pozytywne zachowanie się skazanego w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, prawdopodobieństwo, że po zwolnieniu będzie się poprawnie zachowywał oraz określenie, iż nie był koniokrądem, włóczęgą, nie był karany za kazirodztwo, ani osobą, która po odbyciu kary nie była zesłana. Do przesłanek formalnych zaliczono: skazanie na karę więzienia, aresztanckiego oddziału poprawczego i domu poprawczego, odbycie $\frac{2}{3}$ wymierzonej kary, odbycie co najmniej 6 miesięcy⁷. Podobnie jak w niemieckim kodeksie i tu skazany podlegał nadzorowi

---

⁶ Ibidem, s. 83. Zob. też: W. Rodakiewicz, op. cit., s. 132. Autor pisze wprost: „Przesłanki sformułowane w tym akcie prawnym były dokładnie i dość szeroko rozbudowane jak na ówczesny stan prawny”; por. K. Linowski, op. cit., s. 118; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę. Warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych*, Warszawa 2010, s. 39. Pisze bez ogródek: „Na ziemiach polskich regulacja ta obowiązywała również do 1932 roku”.

⁷ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 29; por. K. Linowski op. cit., s. 119. Autor zacytował treść ustawy, z której wynika wprost: „gdy odbyli $\frac{2}{3}$ ”; por. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 82. Autor podaje $\frac{3}{4}$. Podobnie pisze W. Rodakiewicz, op. cit., s. 133.

policyjnemu w okresie próby. Akt prawny też przewidywał odwołanie warunkowego zwolnienia w przypadku nieprzestrzegania porządku prawnego oraz zasad współżycia społecznego przez skazanego. Obligatoryjnie odwołanie zwolnienia następowało w przypadku skazania prawomocnym wyrokiem. Decyzję w tym temacie podejmował sąd. Jak słusznie zauważyła Paulina Wiktorska, kolejną ważną instytucją w niniejszym kodeksie, którą wprowadzono w 1915 r., było warunkowe zawieszenie wykonania kary⁸. Autorka pisze bez ogródek: „Kodeks Tagancewa był kodeksem nowoczesnym, szeroko uwzględniającym ówczesne europejskie osiągnięcia dotyczące zarówno techniki legislacyjnej, jak i polityki kryminalnej”⁹.

Na koniec wspomnę o Kodeksie karnym węgierskim z 1878 r. Przytoczenie tego aktu prawnego w tym miejscu nie jest przypadkowe. Po I wojnie światowej tereny Spisza i Orawy zostały przyłączone do odrodzonego państwa polskiego. W celu ujednoczenia kodeks węgierski został w 1922 r. zastąpiony ustawą karną austriacką z 1852 r. Ustawodawca węgierski także znał instytucję warunkowego zwolnienia. I tak do przesłanek materialnych zaliczał: dobre zachowanie skazanego w czasie pobytu w zakładzie karnym, przypuszczenie dobrego zachowania się na wolności, określenie, że skazany nie jest recydywistą. Natomiast do przesłanek formalnych zaliczał: skazanie na dłuższą karę więzienia, odbycie $\frac{3}{4}$ części kary, odbycie co najmniej 15 lat kary przy skazaniu na dożywotnie więzienie¹⁰.

Instytucja warunkowego zwolnienia w prawie polskim do 1944 r.

Jak wyżej wspomniałem, odzyskanie niepodległości wiązało się także – oprócz oczywiście najważniejszego wymiaru politycznego – z problemem scalenia byłych ziem zaborów rosyjskiego, niemieckiego, austriackiego na polu kulturowym, społecznym, a przede wszystkim prawnym. Jak przytoczyliśmy wcześniej, w każdej części byłego zaboru istniał inny porządek prawny. Państwo polskie po okrzepnięciu w pierwszych latach niepodległości i zamknięciu procesu kształtowania się granic cały czas pracowało nad uregulowaniami prawnymi. Po uchwaleniu Ustawy Zasadniczej

---

⁸ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 29.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ K. Linowski, *op. cit.*, s. 119-120. Zob. W. Rodakiewicz, *op. cit.*, s. 134-135.

17 marca 1921 r. kolejne gabinety pracowały nad ujednoczeniem systemu prawnego państwa. Interesująca nas tu kwestia instytucji warunkowego zwolnienia pojawia się dopiero w odrodzonej Polsce 19 stycznia 1927 r.¹¹. Wówczas weszło w życie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z mocą ustawy, które w zasadniczy sposób ujednoczało przepisy (art. od 1 do 8) dotyczące warunkowego zwolnienia, i co ważne uchylało obowiązujące przepisy państw zaborczych. Rozporządzenie określało przesłanki materialne i formalne warunkowego zwolnienia. Do przesłanek materialnych zaliczano w art. 1 dobre sprawowanie w czasie odbywania kary. W przypadku orzeczenia kary śmierci zwolnienie mogło nastąpić w razie aktu łaski i zamiany na karę pozbawienia wolności. Natomiast do przesłanek formalnych zaliczano: odbycie co najmniej $\frac{2}{3}$ kary pozbawienia wolności, odbycie co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności, odbycie 15 lat przez skazanego na karę bezterminowego (dożywotniego) pozbawienia wolności, niewliczanie na poczet kary wymierzonej i odbytej aresztu zapobiegawczego. Później na mocy tego rozporządzenia minister sprawiedliwości wydał rozporządzenie, w którym uszczegółowił przesłanki materialne¹². A były to w § 7: zbadanie osobistych stosunków skazanego, poprzednie ukaranie, zdolność zarobkowania, możliwość pracy zarobkowej, zapewnienie warunków utrzymania w miejscowości, do której miał się udać zwalniany, inne okoliczności uzasadniające lub uchylające obawę złego prowadzenia się zwalnianego w przyszłości oraz mające wpływ na decyzję o zwolnieniu, dołączenie opinii innych zarządów więzień, w których skazany odbywał wcześniej część obecnej kary. Wyżej wymienione przesłanki materialne były ważną sprawą, ponieważ w prośbie o warunkowe zwolnienie oprócz opinii jak zachowywał się skazany, należało – na co zwracał uwagę prokurator – zawrzeć wspomniane przesłanki. Decyzję na temat warunkowego zwolnienia bądź jego odwołania podejmował minister sprawiedliwości. Jednak przepis art. 4 rozporządzenia Prezydenta RP upoważniał go do przekazania w całości bądź w części prokuratorom. W związku z tym na mocy rozporządzenia minister sprawiedliwości tylko w czterech przypadkach podejmował decyzję o warunkowym zwolnieniu. I tak:

---

¹¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 5, poz. 25).

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 stycznia 1927 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 7, poz. 53).

- w § 1 pkt 1: wobec skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub pozbawienia wolności w wymiarze przekraczającym 6 lat;
- w § 1 pkt 2: wobec skazanych na karę terminowego pozbawienia wolności wyznaczonego wskutek indywidualnego aktu łaski w miejsce kary śmierci lub dożywotniego pozbawienia wolności;
- w § 1 pkt 3: o warunkowym zwolnieniu odbywających karę poniżej sześciu lat pozbawienia wolności w miejsce kary pozbawienia wolności przekraczającej ten wymiar na skutek indywidualnego aktu łaski;
- w § 1 pkt 4: decydował o zwolnieniu skazanych na pozbawienie wolności za określone przestępstwa.

Jak wynika z rozporządzenia, postępowanie w sprawie warunkowego zwolnienia mogło być złożone z urzędu lub na wniosek (§ 4). Ustawodawca wskazał precyzyjnie, kto mógł wnioskować w tym zakresie (§ 4): skazany, jego obrońca lub pełnomocnik, małżonek skazanego, krewni i powinowaci w linii prostej, rodzeństwo, przedstawiciele ustawowi i wychowawcy. Wniosek o warunkowe zwolnienie można było złożyć na 15 dni przed upływem okresu kary, o ile $\frac{2}{3}$ nie przekraczały roku (§ 8). W innych przypadkach wniosek można było złożyć na 30 dni przed upływem takiego okresu. Jeżeli prośba została złożona przed upływem tego terminu, administracja zakładu karnego odrzucała wniosek (§ 9). Jeżeli wniosek nie został cofnięty, był przekazywany prokuratorowi przy sądzie okręgowym, który wydał wyrok w pierwszej instancji, lub przy którym znajduje się sąd powiatowy, który wydał wyrok (§ 10). Wniosek podlegał wówczas odrzuceniu, a decyzja nie była zaskarżalna. Jeśli spełniał wymogi formalne, to wniosek przekazywany był prokuratorowi apelacyjnemu. Ten z kolei mógł podjąć jedną z trzech decyzji: wniosek odrzucić, udzielić lub odmówić udzielenia warunkowego zwolnienia, lub przekazać sprawę ministrowi sprawiedliwości, jeśli był właściwy co do podjęcia decyzji w sprawie warunkowego zwolnienia (§ 11). Ciekawostką było, że zawsze należało wskazać termin w decyzji odmownej, przed upływem którego nie wolno było zgłosić ponownego wniosku o warunkowe zwolnienie (§ 12). Warunkowe zwolnienie zgodnie z treścią rozporządzenia można było odwołać, jeżeli skazany w okresie próby nie przestrzegał porządku prawnego i współżycia społecznego, czy nie zawiadomił o ciężącym na nim obowiązku – zmianie swego miejsca pobytu (§ 16). Wówczas czasu spędzonego na wolności nie wliczano na poczet kary pozbawienia wolności (§ 17).

Zanim przejdę do omówienia kodeksu karnego z 1932 r., w opinii wielu badaczy¹³ jednego z najlepszych w historii prawa polskiego, proponuję kilka akapitów wstępu. Jak już wspomniałem, wraz z kształtowaniem się niepodległego bytu państwowego ówcześni politycy doszli do wniosku, że podstawą i fundamentem silnego, sprawiedliwego i demokratycznego państwa jest solidne i dobre prawo. Już w trakcie posiedzenia Sejmu Ustawodawczego powołano do życia komisję złożoną z wybitnych prawników w celu opracowania konstytucji oraz na jej podstawie aktów regulujących różne sfery życia w państwie¹⁴. W tym celu uchwalono ustawę z 3 czerwca 1919 r. o powołaniu Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, która została podzielona na wydziały: cywilny i karny. Do zadań komisji należało opracowanie prawa regulującego wspomniane dziedziny życia społecznego. Przewodniczącym komisji kodyfikacyjnej prawa karnego był Juliusz Makarewicz, wybitny profesor prawa karnego Uniwersytetu Lwowskiego im. Jana Kazimierza. Członkowie zespołu do opracowania prawa karnego zdawali sobie sprawę, że ciąży na nich ogromna odpowiedzialność. Rozwiązania, które zostaną wprowadzone w nowym kodeksie, będą miały niebagatelny wpływ na funkcjonowanie w przestrzeni prawa. Komisja od razu odrzuciła pomysł oparcia się w kodyfikacji na rozwiązaniach prawnych obowiązujących w państwach zaborczych. Celem komisji było stworzenie kodeksu nowatorskiego i oryginalnego¹⁵. W pracach nad nowym prawem wybrano drogę humanizmu, która była nieobca w kodyfikacji europejskiej, wynikającą z idei socjologicznego modelu prawa karnego. Szkoła socjologiczna w prawie karnym skupiała się w swoich rozważaniach na podejściu do problemu, oceniając sprawcę czynu, a nie czyn przestępstwa popełniony przez sprawcę. Koncepcja ta skłaniała także do stworzenia prawa karnego opartego za dwutorowości, czyli kary i środka zabezpieczającego. Zakładała, że sprawcę należało traktować jako osobę chorą, która po chorobie wymaga rehabilitacji. Te idee przyświecały twórcom kodeksu karnego z 1932 r.¹⁶ Instytucje warunkowego zawieszenia wykonania kary i warunkowego przedterminowego zwolnienia,

¹³ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 34. Pisze wprost, że był: „(...) to jeden z najlepszych i najbardziej nowoczesnych kodeksów w ówczesnej Europie, stał na bardzo wysokim poziomie w dziedzinie techniki legislacyjnej, był napisany jasnym i precyzyjnym pod względem prawniczym językiem”. Zob. K. Urbański, *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni*, Kielce 1997, s. 21.

¹⁴ J. Bardach, B. Leśniódorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994, s. 552.

¹⁵ Ibidem, s. 565. „Prawo karne, zawarte w kodeksie karnym z 1932 r. – piszą autorzy – uwzględniając osiągnięcia światowej myśli naukowej, stanowiło samodzielny i oryginalny dorobek polskich prawników”.

¹⁶ Ibidem, s. 566.

które uwzględniały indywidualne oddziaływania i okoliczności sprawcy przestępstwa, upowszechniły się i na stałe zagościły w kodyfikacji polskiej. Problematyka penitencjarna nie jest tematem niniejszej pracy, lecz warto zaznaczyć, że idee socjologiczne były już znane wcześniej w judykaturze polskiej. Jak przytaczają źródła, pierwszym, który zwrócił uwagę na potrzebę stosowania instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności, był Julian Ursyn Niemcewicz¹⁷. Ten wybitny działacz społeczno-polityczny, analizując amerykański system penitencjarny, napisał w 1807 r. dzieło pt. *Memoriał o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki*. W memoriale przedstawił potrzebę stosowania (jako pożyteczną w oddziaływaniu na skazanych) instytucji warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności¹⁸. Swoje dzieło w języku francuskim przedstawił królowi saskiemu Fryderykowi Saskiemu, zwierzchnikowi Księstwa Warszawskiego. W 1818 r. Niemcewicz wydał kolejną pracę, której przyświecał ten sam cel, pt. *O więzieniach publicznych, czyli domach pokuty, rzecz krótka*. Kilkanaście lat później wybitny polski prawnik Ksawery Potocki opublikował kolejne dzieło istotne dla historii polskiego prawa i więziennictwa pt. *Projekt ulepszenia administracji i stanu więzień publicznych w Królestwie Polskim w roku 1819*.¹⁹ Autor postulował w nim stosowanie warunkowego zwolnienia (skrócenia kary) wobec tych skazanych, którzy dowiedli swoim zachowaniem wymaganą poprawę. Na zakończenie należy wspomnieć o działalności Fryderyka Skarbka. Ten z zamiłowania teoretyk i praktyk penitencjarny postawił sobie za cel reformę więziennictwa w Królestwie Kongresowym. Swoje spostrzeżenia z podróży po więzieniach m.in. Niemiec, Francji, Holandii opublikował na krótko przed wybuchem Powstania Listopadowego w raporcie *Zdanie sprawy z podróży po niektórych*

---

¹⁷ K. Linowski, op. cit., s. 115. Zob. też P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 31; J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982, s. 53-54.

¹⁸ J.U. Niemcewicz, *Memoriał o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1962, s. 37, 68-69. Pisze: „ (...) w kodeksach karnych wszystkich narodów Europy zachował się jeszcze duch mściwości i krwiożerstwa, smutny owoc surowości i barbarzyństwa dawnych czasów”; por. A. Osoba, *Z dziejów polskiej dziewiętnastowiecznej myśli penitencjarnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001, nr 32-33, s. 104; S. Walczak, *Poglądy J.U. Niemcewicza na prawo karne i wykonanie kary*, „Przegląd Penitencjarny” 1963, nr 1, s. 17-18. J. Śliwowski, *Prawo i polityka...*, s. 54. Autor pisze, że Niemcewicz był za przeprowadzeniem klasyfikacji i segregacji skazanych.

¹⁹ M. Senkowska, *Projekt Ksawerego Potockiego ulepszenia administracji i stanu więzień publicznych w Królestwie Polskim z 1819*, „Przegląd Więziennictwa” 1960, nr 1 (12), s. 130; K. Linowski, op. cit., s. 115; Szerzej na ten temat: A. Iwanowska, *Przygotowanie skazanych do życia na wolności w trybie art. 164 k.k.w.*, Warszawa 2013, s. 8; J. Śliwowski, *Prawo i polityka...*, s. 56-57. Autor zwraca uwagę na fakt, że Potocki był jednocześnie autorem surowego systemu wykonania kary w Kodeksie Karzącym dla Królestwa Polskiego i twórcą projektu ulepszenia stanu więzień; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 32

krajach Europy z polecenia rządu w zamiarze zwiedzania zakładów dla ubogich i więźni. Jak na tamte czasy Skarbek głosił dość postępowe idee. Dotyczyły one: wybudowania więzienia śledczego, oddania więźniów pod dozór władzom sądowniczym, czy też reformy niektórych przepisów surowego kodeksu karzącego, ustalenia regulaminu więziennego²⁰. Oczywiście działalność penitencjarna nie kończy się na wyżej wymienionych działaczach społecznych²¹. Należy podkreślić, że idee i poglądy „polskiej myśli penitencjarnej” nie odbiegały od poglądów przedstawicieli nurtu penitencjarnego reprezentowanych w innych państwach, biorących udział w szeregu międzynarodowych kongresach penitencjarnych²².

Wracając do naszych rozważań, po wielu miesiącach wyłożonej pracy, Rozporządzeniem Prezydenta RP z 11 czerwca 1932 r. z *vacatio legis* na dzień 1 września 1932 r. został przyjęty w przestrzeni prawnej Kodeks karny²³. Ten znakomity akt prawny akcentował przede wszystkim zasadę dwutorowości, która polegała na jednoczesnym funkcjonowaniu w prawie karnym środków zabezpieczających i kar. Twórcy kodeksu potraktowali przestępcę jako człowieka chorego, który po odbyciu kary pozbawienia wolności wymaga dalszego leczenia, rehabilitacji. Ten rewelacyjny akt prawny zawierał swoiste novum, wprowadził rozwiązania, tzw. system progresywny, w miarę polepszania się zachowania skazanego na etapie odbywania kary pozbawienia wolności. Interesująca nas instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia znalazła także swój wyraz w przepisach. Zasady warunkowego przedterminowego zwolnienia zostały zawarte w rozdziale X w art. od 65 do art. 68. Do pozytywnej prognozy kryminologicznej ustawodawca zaliczył przesłanki materialne (art. 65 § 1): zachowanie się skazanego w czasie odbywania kary i osobiste warunki skazanego, które pozwalają przypuszczać, że nie popełni on nowego przestępstwa oraz przesłanki formalne (art. 65 § 2): odbycie co najmniej $\frac{2}{3}$ orzeczonej kary pozbawienia wolności, odbycie co najmniej 8 miesięcy wymierzonej kary, odbycie co najmniej 15 lat przy skazaniu na dożywotnie więzienie. Kodeks w art. 66 § 1 regulował także sytuację

---

²⁰ J. Śliwowski, *Prawo i polityka...*, s. 58. Autor pisze wprost, że: „można się dopatrywać prekursora dzisiejszej idei kodeksu karnego wykonawczego”.

²¹ Ibidem, s. 60-65. Autor wymienia: M.H. Nakwaski, A. Moldenhawer, J. Morelowski, J. Haller, E.S. Rappaport, L. Rabinowicz.

²² K. Pawlak, *Więziennictwo Polskie w latach 1918-1939*, Kalisz 1995, s. 16. Autor pisze: „Kongresy penitencjarne zmieniały cele i funkcje wykonania kary pozbawienia wolności i rozwinęły nowoczesne metody postępowania penitencjarnego”.

²³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U.Rz.Pol. Nr 60, poz. 571, 573).

oddania skazanego pod dozór w okresie próby. Wszak ujął to zwięźle, że ma tym zająć się instytucja lub osoba zasługująca na zaufanie. Okres próby w art. 66 § 2 miał trwać nie krócej niż rok, a w przypadku skazanego na dożywocie termin próby ustalono na 5 lat. Autorzy kodeksu zawarli także wytyczne w sprawie obligatoryjnego i fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia. Obowiązkowe odwołanie warunkowego zwolnienia nastąpiło z chwilą, gdy skazany w okresie próby dopuścił się popełnienia przestępstwa z tego samego artykułu co poprzednie (art. 67 § 1). Do fakultatywnych przesłanek kodeks zaliczył czyn, w którym dozorowany w okresie próby popełnił inne przestępstwo, za które odbywał karę lub uchylał się od dozoru, czy też „źle się prowadził” (art. 67 § 2). Decyzje o utrzymaniu w mocy udzielonego warunkowego zwolnienia bądź jego odwołania wycofywał minister sprawiedliwości, który mógł niektóre swoje uprawnienia scedować na prokuratorów okręgowych. Był to efekt utrzymania w mocy wspomnianego Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 1927 r. Wspomnę tu, że kodeks karny zawierał fikcję prawną. Mianowicie, jeżeli w ciągu trzech miesięcy nie nastąpiło odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia po upływie okresu próby, to karę uważało się za odbytą (art. 68).

Instytucja warunkowego zwolnienia w prawie polskim po 1944 r.

Wybuch II wojny światowej spowodował przerwanie procesu polskiego systemu prawnego. Powojenna rzeczywistość spowodowała, że należało dostosować prawo, w tym prawo karne, do aktualnej sytuacji społeczno-politycznej kraju. Do tego czasu obowiązywał kodeks karny z 1932 r. Nie był to już proces żmudny, jak po odzyskaniu niepodległości. Zadaniem ustawodawcy było tylko zmodyfikowanie i dopasowanie prawa do nowych warunków politycznych panujących po 1945 r. w Polsce. Także instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia była przedmiotem zmian, które towarzyszyły na arenie politycznej w ojczyźnie. Należy zaznaczyć, że po wojnie nadal obowiązywał i był stosowany w sądach powszechnych kodeks karny z 1932 r. Nieco inaczej wyglądała sytuacja osób skazanych przez sądy wojskowe. W porządku chronologicznym pierwszym aktem prawnym, który stanowił o warunkowym zwolnieniu, był Kodeks karny

Wojska Polskiego z 1944 r. wydany przez władze PKWN²⁴. Dekret PKWN określał pozytywną prognozę kryminologiczną, opierając się na przesłankach materialnych zawartych w art. 61 § 1, a do nich zaliczał: pozytywne zachowanie skazanego w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności i warunki osobiste skazanego. Do przesłanek formalnych kodeks w art. 61 § 2 zaliczał: odbycie co najmniej połowy orzeczonej kary, nie mniej niż 6 miesięcy wymierzonej kary. Ustawodawca w art. 62 stanowił, że w przypadku udzielenia warunkowego zwolnienia okres próby nie mógł wynosić mniej niż rok. Co do możliwości odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia ustawodawca ustalił przypadki formalne i obligatoryjne. Do obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia dochodziło wówczas, kiedy sprawca dopuścił się w okresie próby przestępstwa nawet nieumyślnego (art. 63 § 1). W takim przypadku kodeks dopuszczał możliwość zaostrożenia nawet o połowę kary pozostałej do odbycia (63 § 2). Z kolei do fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia, jak zaznaczył ustawodawca, mogło dojść w przypadku „złego prowadzenia się”, czy też wymierzenia kary dyscyplinarnej (63 § 3). Kodeks nie zaliczał na poczet kary czasu spędzonego na wolności w okresie próby (63 § 4). Natomiast stosował fikcję prawną, polegającą na stwierdzeniu, że w wyniku zakończonego pozytywnie okresu próby lub dalszych trzech miesięcy można uznać karę pozbawiania wolności za wykonaną (art. 64). Na marginesie należy zaznaczyć, że instytucję warunkowego zwolnienia kodeks oddawał w ręce organu orzekającego.

Kolejną próbą unormowania warunkowego przedterminowego zwolnienia w powojennej rzeczywistości była Ustawa z dnia 31 października 1951 roku²⁵ o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności. Zasadniczo ustawodawca tym aktem prawnym uchylał przepisy dotyczące tej instytucji zawarte w kodeksie karnym z 1932 r., Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 19 stycznia 1927 r. i Kodeksie karnym Wojska Polskiego z 1944 r. Zamiarem, jakim się kierowano, była chęć ujednoczenia zasad udzielania warunkowego zwolnienia (art. od 1 do 17) przez sądy powszechne i wojskowe. Podobnie jak we wspomnianych wyżej aktach prawnych, tak i w tej ustawie, opierano się na przesłankach formalnych

---

²⁴ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r., Kodeks karny Wojska Polskiego (Dz.U. Nr 6, poz. 27).

²⁵ Ustawa z dnia 31 października 1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 13.11.1951 r. Nr 58, poz. 399).

i materialnych. W przypadku formalnych przesłanek decydujące o warunkowym zwolnieniu było (art. 3) odbycie połowy kary pozbawienia wolności, a w przypadku dożywotniej kary pozbawienia wolności odbycie minimum 10 lat pozbawienia wolności. Natomiast co do przesłanek materialnych ustawodawca zaliczył elementy, które w doktrynie prawa karnego wzbudzały kontrowersje. Otóż przyjęto, że o pozytywnej prognozie kryminologicznej w przypadku skazanego decyduje zachowanie i sumienny jego stosunek do pracy, potwierdzony opinią administracji więziennej. Pozwala to przypuszczać, że po zwolnieniu będzie on prowadził uczciwe życie człowieka pracy (art. 1). Tak ogólny i nieprecyzyjny przepis spotkał się z krytyką. Zwracano uwagę na to, że etos pracy mieści się w podstawowych zasadach współżycia społecznego i nie może być wypaczany przez literę prawa. Ustawodawca przewidywał dość arbitralnie kwestię obligatoryjnego zwolnienia, nieznanego dotychczas w jurydyce polskiej. Mianowicie za każdy dzień sumiennej i wydajnej pracy skazany miał liczone do warunkowego zwolnienia dwa dni pozbawienia wolności, należało zatem skazanego zwolnić najpóźniej, gdy zostanie mu do odbycia część kary równa okresowi, w którym wyróżniał się sumienną pracą (art. 2). Na marginesie sprawa przestrzegania porządku i dyscypliny przez skazanego w zakładzie karnym była dla ustawodawcy mniejszej wagi. Przepis pozwalał administracji więziennej uznaniowo ocenić sumiennosc i zaangażowanie skazanego. Wielokrotny recydywista mógł skorzystać z warunkowego zwolnienia z uwagi na sumienną i wydajną pracę, pomijając aspekt wychowawczy, natomiast osadzony niezdolny do pracy z uwagi na przeciwwskazania lekarskie czy niżej wymienione wyjątki był pozbawiony tego prawa. Zdumiewający był fakt, że z warunkowego przedterminowego zwolnienia zostały wyłączone przez ustawodawcę osoby skazane za zamachy terrorystyczne, sabotaż, szpiegostwo (art. 5). Takie postępowanie i podejście do tematu często prowadziło do absurdu, tworząc poczucie niesprawiedliwości, krzywdy, innymi słowy wypaczało instytucję warunkowego przedterminowego zwolnienia. W przypadku udzielenia warunkowego zwolnienia okres próby nie mógł być krótszy niż rok i dłuższy niż 5 lat (art. 6). Skazanym na dożywotnie pozbawienie wolności ustawodawca określił okres próby na lat 5. Ciekawostką jest to, że ustawa z 1951 r. nie знаła instytucji oddania warunkowo zwolnionego pod dozór. W przypadku nieprzestrzegania zasad określonych przez ustawodawcę (nie prowadzi uczciwego życia człowieka pracy, uchyla się od obowiązku zawiadamiania o każdej zmianie miejsca zamieszkania)

można było zarządzić fakultatywnie odwołanie warunkowego zwolnienia (art. 8). Czasu spędzonego na wolności nie zalicza się na poczet kary (art. 9). W sytuacji, gdy nie odwołano warunkowego zwolnienia i pozytywie zakończony został okres próby i dalszych trzech miesięcy, ustawodawca uznał karę za odbytą (art. 10). Organem do orzekania w sprawie warunkowego zwolnienia był sąd powszechny lub wojskowy i prokurator generalny. Ich kompetencje w tej sprawie zależały od wymiaru orzeczonej kary. Jeżeli zapadł wyrok do roku pozbawienia wolności, decyzje podejmował prokurator generalny, w przypadku wyroku powyżej roku o warunkowym zwolnieniu decydował sąd wojewódzki lub wojskowy na wniosek prokuratora wojewódzkiego lub wojskowego (art. 11). Na podstawie art. 13 prokurator może zarządzić warunkowe zwolnienie lub wystąpić o warunkowe zwolnienie na wniosek administracji więziennej, na prośbę skazanego.

Następnym aktem prawnym, który regulował kwestię instytucji warunkowego zwolnienia była Ustawa z 29 maja 1957 r.²⁶ o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności. Pojawienie się tak szybko nowelizacji przepisów dotyczących warunkowego zwolnienia było odpowiedzią na falę krytyki, jaka spadła na ustawę z 1951 r. ze strony środowiska naukowego. Tym razem autorzy ustawy podeszli do instytucji warunkowego zwolnienia nieco inaczej. Zrezygnowali z podstawowej przesłanki materialnej fakultatywnej, jaką było prowadzenie uczciwego życia człowieka pracy. Teraz generalnie większy nacisk położono na elementy indywidualizacji w procesie resocjalizacji skazanych. W orzekaniu o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia konieczna była pozytywna prognoza kryminologiczna. W katalogu przesłanek materialnych załączy się (art. 1 § 1) następujące: tryb życia osadzonego, charakter i warunki osobiste, zachowanie się w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, które pozwalały przypuszczać, że po warunkowym zwolnieniu będzie on stosował się do zasad współżycia społecznego, a w szczególności nie popełni nowego przestępstwa. Jak widzimy, o czym wspominałem wyżej, zaangażowanie i sumienne wykonywanie pracy nie było już najważniejszym kryterium w postępowaniu o warunkowe zwolnienie. Powyższe faktory zostały przez ustawodawcę doprecyzowane, likwidując tym samym nadużycia i poczucie krzywdy, i niesprawiedliwości. Natomiast w katalogu

---

²⁶ Ustawa z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1957 r. Nr 31, poz. 133 i 134).

przesłanek formalnych wymienione jest warunkowe zwolnienie, które może nastąpić po odbyciu przez skazanego co najmniej połowy kary, nie wcześniej niż po sześciu miesiącach odbytej kary (art. 2 § 1), a w przypadku recydywistów, którzy dopuścili się przestępstwa popełnionego w ciągu 5 lat od odbycia kary, zaostrożono kryteria dopiero po odbyciu $\frac{2}{3}$ kary, lecz nie wcześniej niż po roku od momentu osadzenia w jednostce penitencjarnej (art. 2 § 2). Zastosowano również surowsze obostrzenia formalne dla tych skazanych, którzy odbywali kilka kar niepodlegających łączeniu, wystarczył tylko jeden wyrok w warunkach recydywy (art. 2 § 3). Jednak w przypadku skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności ustawodawca mógł udzielić warunkowego zwolnienia niezależnie od przytoczonych wyżej warunków po odbyciu 10 lat kary pozbawienia wolności (art. 2 § 4). Przepis pozwalał również na stosowanie warunkowego zwolnienia wobec skazanych na zastępczą karę pozbawienia wolności (art. 1 § 2). Jedynym mankamentem ustawy z 1957 r. był brak precyzyjnych wskazań co do użycia pojęcia zasad współżycia społecznego. Na tym polu trwał spór w doktrynie, co miał na myśli w tym temacie ustawodawca. Z uwagi na brak wyjaśnień, przyjęto wskazówkę, że ponowne popełnienie przestępstwa przez skazanego stanowi negatywną przesłankę do określenia pozytywnej prognozy kryminologicznej. Istota okresu próby była na tym samym poziomie legislacyjnym co w poprzedniej ustawie. Nową ustawę zmodyfikowano i wzmocniono w niewielkim stopniu o element wychowawczy. Skazanego w okresie próby można było oddać pod dozór kuratora i tym samym nałożyć w postanowieniu na skazanego pewne obowiązki, m.in. powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu (art. 4 § 1 i 2). Celem, jaki przyświecał ustawodawcy, było zapobieganie powrotowi do przestępstwa²⁷. W ustawie zawarto także rozwiązania dotyczące odwołania warunkowego zwolnienia. Przepisy w ustawie przewidywały obligatoryjne i fakultatywne faktory. Do obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia dochodziło wówczas, kiedy skazany w okresie próby dopuścił się nowego przestępstwa z tych samych pobudek i rodzaju, pod warunkiem, że wobec sprawcy zapadł prawomocny wyrok z orzeczeniem bezwzględnej kary pozbawienia wolności w wymiarze nie mniej niż 6 miesięcy (art. 5 § 1). Do fakultatywnego odwołania dochodziło, jeżeli sprawca w okresie próby dopuścił się innego przestępstwa

---

²⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 stycznia 1958 r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi (Dz.U z 1958 r. Nr 10, poz. 34 i 35). Rozporządzenie powołuje jako organ pomocniczy sądu – kuratorów sądowych i nakłada obowiązek sprawowania dozoru nad warunkowo zwolnionymi.

lub nieprzestrzegania zasad współżycia społecznego, czy też unikania i niewypełnienia nałożonych na niego obowiązków (art. 5 § 2). Ustawa nie zaliczała czasu spędzonego na wolności na poczet kary (art. 6). Jeżeli okres próby przebiegł pomyślnie i przez następne 6 miesięcy nie odwołano warunkowego zwolnienia, stosowano fikcję prawną polegającą na uznaniu kary za odbytą (art. 7). Nowością w tej ustawie było, że o instytucji warunkowego zwolnienia bądź o jej odwołaniu decydował wyłącznie sąd wojewódzki, który był właściwy według miejsca pobytu skazanego (art. 8 § 1). W analogiczny sposób działał i orzekał sąd wojskowy. Tym razem skazany został potraktowany podmiotowo. W ustawie zapisano, że o ubiegnię się o warunkowe zwolnienie może wnioskować do sądu na posiedzeniu niejawnym sam skazany, jego pełnomocnik, jednostka penitencjarna lub prokurator (art. 8 § 3). Wniosek mógł być złożony do sądu raz na 3 miesiące od dnia postanowienia o nieudzieleniu warunkowego zwolnienia (art. 9). Złożenie przed terminem wniosku skutkowało, że sąd mógł go pozostawić bez rozpoznania do czasu nabycia terminu (art. 9). Z kolei w art. 10 § 1-3 jest mowa, że sąd o odwołaniu warunkowego zwolnienia orzeka na posiedzeniu niejawnym, po wysłuchaniu, w miarę możliwości, warunkowo zwolnionego. Ma prawo także brać udział w posiedzeniu obrońca. Dalej, sąd orzeka na wniosek osoby lub instytucji wyznaczonej do prowadzenia dozoru nad warunkowo zwolnionym na wniosek prokuratora lub z urzędu. W razie odwołania warunkowego zwolnienia nie można było udzielić ponownie warunkowego zwolnienia z tej kary, którego odwołanie dotyczyło (art. 11).

Przepisy zawarte w tej ustawie także spotkały się z krytyką, lecz o wiele mniejszą w porównaniu do poprzedniej ustawy. Skrytykowano zwalnianie multirecydywistów, wskazując na brak w ich przypadku oddziaływań prewencyjnych oraz umniejszenie roli prokuratora poprzez wyeliminowanie go z posiedzenia sądu w postępowaniu o warunkowe zwolnienie, czy lub jego odwołanie²⁸.

Przytoczone powyżej przepisy dotyczące warunkowego przedterminowego zwolnienia zostały na fali krytyki zmodyfikowane trzy lata później. Nowa ustawa z 17 lutego 1960 r. o zmianie niektórych

---

²⁸ S. Walczak, *O właściwy udział więziennictwa w realizacji idei wychowawczych warunkowego zwolnienia*, „Przegląd Więziennictwa” 1960, nr 1 (12), s. 4 i nast.; por. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 103.

przepisów ustawy z 29 maja 1957 r.²⁹ o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności dokonała kolejnego kroku w kierunku unormowania zasady udzielenia warunkowego zwolnienia. Zmiana okazała się do zaakceptowania na tyle, że okres jej bytu i zawarte w ustawie rozwiązania funkcjonowały prawie przez dekadę. Wracając do istoty sprawy, należy podkreślić, że przytoczona ustawa nie była kompleksowym aktem prawnym, wprowadzała tylko nieliczne precyzyjne rozwiązania. Zmiany dotyczyły przede wszystkim określenia formalnych przesłanek stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że zasady określone w tej ustawie były bardziej restrykcyjne niż poprzednie regulacje prawne³⁰. I tak do formalnych przesłanek ustawodawca zaliczył (art. 2 § 1): odbycie co najmniej $\frac{2}{3}$ kary pozbawienia wolności, odbycie co najmniej 15 lat kary pozbawienia wolności niezależnie od wszystkich innych warunków, w tym skazanych na kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 2 § 4). Jak stanowiła ustawa, wyłączenie na podstawie przepisów nawet w szczególnych przypadkach recydywistów (art. 2 § 2 i 3). Zastosowano (art. 4 § 1-4) kilka nowatorskich rozwiązań, instytucję poręczenia przez instytucje lub osoby zaufane w przypadku udzielenia warunkowego zwolnienia, obligatoryjny dozór w okresie próby (sąd mógł w wyjątkowych sytuacjach odstąpić). Obligatoryjne odwołanie warunkowego zwolnienia nie było uzależnione od wymiaru kary (art. 5) i najbardziej rewolucyjne posiedzenia sądu odbywały się w jednostkach penitencjarnych, a w posiedzeniach brali udział przedstawiciele administracji zakładu karnego i sam skazany (art. 8). Tym samym w polskim prawie karnym ewolucja instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia spowodowała zmianę statusu skazanego z przedmiotowego na podmiotowy. Oczywiście niektóre rozwiązania, np. wyłączenie stosowania warunkowego zwolnienia wobec recydywistów, spotykały się z dużym zainteresowaniem w literaturze przedmiotu. W ostatecznym rozrachunku wprowadzone zmiany legislacyjne nie wywoływały już

---

²⁹ Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1960 r. Nr 11, poz. 69). Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 listopada 1961 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz. U. z 1961 r. Nr 58, poz. 321).

³⁰ W. Rodakiewicz, op. cit., s. 113; por. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 103; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 46.

takich emocji w kręgu naukowym, w efekcie okazały się do przyjęcia na gruncie prawa karnego materialnego.

Instytucja warunkowego zwolnienia w prawie polskim do 1997 r.

Kolejna zmiana dotycząca instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia w prawie polskim nastąpiła z chwilą wejścia w życie ustaw z 19 kwietnia 1969 r. – kodeks karny³¹ (dalej: k.k. z 1969 r.) wraz z kodeksem karnym wykonawczym³² (dalej: k.k.w. z 1969 r.). Na mocy przepisów przejściowych art. VI pkt 11 ustawy z 19 kwietnia 1969 r.³³ traciły moc przepisy z 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności. Na marginesie należy dodać, że z wejściem w życie 1 stycznia 1970 r. przywołanych wyżej aktów prawnych traciły moc przepisy kodeksu karnego z 1932 r. Po raz pierwszy ustawodawca w tak kompleksowy i precyzyjny sposób określił zasady udzielania i odwoływania warunkowego przedterminowego zwolnienia osób odbywających karę pozbawienia wolności.

Z uwagi na fakt, że niektóre przepisy k.k. z 1969 r. i k.k.w. z 1969 r. zachowują podobne brzmienie do obowiązujących współcześnie rozwiązań prawnych, wydaje się uzasadnione, aby przy omawianiu instytucji warunkowego zwolnienia dokonać krótkiej analizy porównawczej z kodeksem karnym z 1997 r.³⁴ (dalej: k.k. z 1997 r.) i kodeksem karnym wykonawczym z 1997 r.³⁵ (dalej: k.k.w. z 1997 r.). Zmiany w przytoczonych wyżej ustawach, które zaszły między 1969 r. a 1997 r., zostaną omówione w dalszej części pracy. Przepisy dotyczące warunkowego przedterminowego zwolnienia kodeks karny przewidywał w rozdziale XII, w art. od 90 do art. 98, natomiast kodeks karny wykonawczy w rozdziale IX, w art. od 78 do art. 81. Ponadto, na co zwracali uwagę luminarze prawa, ustawodawca postanowił rozbić regulacje instytucji warunkowego zwolnienia na dwie ustawy, co spowodowało trwający do dzisiaj spór wśród badaczy, czy zaliczyć

---

³¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94).

³² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 98).

³³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 95).

³⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, 554, z późn. zm.).

³⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

warunkowe zwolnienie do systemu prawa karnego materialnego, czy prawa karnego wykonawczego?³⁶. Z uwagi na temat niniejszej pracy zrezygnowano z przedstawienia bogatej polemiki tego zagadnienia, a także omówienia szczegółowo przesłanek materialnych. Niemniej warto w tym miejscu wspomnieć o jednej, lecz trafnej opinii. „Warunkowe zwolnienie – pisze *expressis verbis* Jerzy Śliwowski – jest przede wszystkim instytucją penitencjarną, gdyż jest związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności. [...] Instytucja ta łączy cechy karno-materialne i penitencjarne, [...] harmonijnie zespala się prawnokarny i penitencjarny charakter instytucji [...]”³⁷. Jak wspomniałem wyżej, ustawodawca postanowił umieścić przesłanki materialne i formalne w kodeksie karnym, a w kodeksie karnym wykonawczym regulacje dotyczące właściwości organów, sposobu wykonywania orzeczeń³⁸.

Zgodnie z art. 90 k.k. z 1969 r. wśród przesłanek materialnych, które leżą u podstaw formułowania przez sąd pozytywnej prognozy kryminologicznej wymienia się: właściwości i warunki osobiste, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa, a zwłaszcza w czasie odbywania kary, które uzasadniają przypuszczenie, iż sprawca po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa, i mimo niewykonania kary w całości jej cele zostaną osiągnięte. Z uznaniem w środowisku prawniczym przyjęto przesłanki materialne, które w sposób

---

³⁶ S. Lelental, *Stosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006, s. 149. Autor pisze: „Nie został więc zrealizowany od dawna wysuwany postulat, aby instytucje wpz w całości opisać normatywnie w kkw”. Ibidem, *Rządowy projekt nowelizacji kk i kkw. Propozycje zmian przepisów o warunkowym zwolnieniu. Prezentacja i ocena*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001 nr 32-33, s. 53-54; Por. A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 278. Inny pogląd prezentuje Andrzej Marek, który pisze wprost: „Trudno zrozumiała jest bowiem sytuacja, gdy skutki negatywnego wyniku próby reguluje k.k.w. (art. 160), a skutki pozytywnego wyniku próby k.k. (art. 82); Zob. też J. Lachowski, *Funkcje warunkowego przedterminowego zwolnienia we współczesnej polityce kryminalnej i penitencjarnej*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambroziak, H. Machel i P. Stępnia, Warszawa 2008, s. 104; P. Wiktorska, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności jako instytucja polityczno-kryminalna*, [w:] *Zmiany w prawie karnym wykonawczym*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014, s. 198; G.B. Szczygieł, *Społeczna readaptacja skazanych-próba oceny*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce-w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006, s. 173.

³⁷ J. Śliwowski, *Prawo i polityka...*, s. 214; Por. Z. Świda-Łagniewska, *Sądownictwo penitencjarne jako instytucja procesowa*, Warszawa 1974, s. 127-128.

³⁸ H. Kuczyńska, *Kształt i praktyka stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia jako czynnik wpływający na liczebność populacji więziennej*, [w:] *Alternatywy pozbawiania wolności w polskiej polityce karnej*, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009, s. 171.

precyzyjny pozwalały określić pozytywną prognozę kryminologiczną³⁹. Mam tu na myśli istotną zmianę, jaka zaszła w stosunku do ustawy z 1957 r., gdzie zawarto kontrowersyjną przesłankę dotyczącą przestrzegania współżycia społecznego. Jedynie co wzbudzało emocje, to przesłanka mówiąca o celach kary. Zwracano uwagę, że stylizacja tego zwrotu nie była jednoznaczna⁴⁰. Jak słusznie podnoszono, przepis ten spowodował, że „doszło do ograniczenia zastosowania warunkowego zwolnienia”⁴¹.

W literaturze przedmiotu podkreślano, że stworzono podstawę prawną do odmowy warunkowego zwolnienia, pomimo przypuszczenia, że skazany będzie przestrzegał porządku prawnego⁴². Innymi słowy ograniczono w ten sposób skuteczne oddziaływanie instytucji warunkowego zwolnienia na skazanych jako waloru wychowawczego. Zasadniczo ustawodawca zakładał, że o warunkowe zwolnienie może ubiegać się sprawca skazany na zastępczą karę pozbawienia wolności, chyba że, jak czytamy w art. 90 § 2 k.k. z 1969 r., przemawiają za tym szczególne okoliczności. Przepis ten, odnoszący się do warunkowego zwolnienia z odbycia reszty zastępczej kary, spotkał się z falą krytyki wśród badaczy prawa karnego, którzy zwracali uwagę na jego nieprecyzyjność⁴³. Z tego powodu zrezygnowano z tego przepisu w k.k. z 1997 r. Innymi słowy, w sposób jednoznaczny podkreślono, że udzielenie warunkowego zwolnienia dotyczy sprawców przestępstw odbywających karę zasadniczą, bez odstępstw w tym zagadnieniu⁴⁴.

Inaczej sprawa wyglądała w k.k. z 1969 r. jeżeli weźmiemy pod uwagę przesłanki formalne. W art. 91 § 1 k.k. z 1969 r. i nast. czytamy, że warunkowe zwolnienie może nastąpić po odbyciu przez skazanego co najmniej: $\frac{2}{3}$ orzeczonej kary, $\frac{1}{2}$ orzeczonej kary wobec młodocianego, ale nie wcześniej jednak niż po 6 miesiącach. W art. 91 § 2 k.k. z 1969 r. ustawodawca określił zasady dla recydywistów określonych w art. 60 § 2 i 3 k.k. z 1969 r. Mianowicie, ustanowił zakaz udzielania warunkowego zwolnienia, chyba że szczególne okoliczności za tym przemawiają po odbyciu przez skazanego co najmniej $\frac{3}{4}$ orzeczonej kary. Przepis ten w literaturze przedmiotu był krytykowany jako przepis zbyt restrykcyjny i nieprecyzyjny.

---

³⁹ R. Musidłowski, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce-w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006, s. 163.

⁴⁰ W. Rodakiewicz, op. cit., s. 144.

⁴¹ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 108.

⁴² Ibidem i powołaną tam literaturę.

⁴³ H. Kuczyńska, op. cit., s. 175-176 i powołaną tam literaturę. Zob. W. Rodakiewicz, op. cit., s. 144.

⁴⁴ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 109; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 50.

Odwoływano się do stwierdzenia, że możliwość warunkowego zwolnienia recydywistów jest traktowana jako wyjątek od zasady⁴⁵. Ustawodawca założył, że wielokrotni recydywiści nie poddają się oddziaływaniom resocjalizacyjnym, co w konsekwencji nie pozwala na określenie wobec tej grupy sprawców pozytywnej prognozy kryminologicznej. Słusznie zwracano uwagę, że danie nawet wielokrotnemu sprawcy przestępstwa szansy ubiegania się o warunkowe zwolnienie (czyli skrócenie pobytu w zakładzie karnym)⁴⁶ jest dużą motywacją do poprawy i nie trzeba specjalnie uzasadniać, że możliwość wcześniejszego opuszczenia jednostki penitencjarnej jest silnym bodźcem w procesie resocjalizacyjnym nawet dla wielokrotnego przestępcy. Po wielu latach przytoczone powyżej sugestie zostały uwzględnione, porównując obecny stan prawny w k.k. z 1997 r. Natomiast art. 92 k.k. z 1969 r. mówi, że skazanego można niezależnie od warunków określonych w art. 91 zwolnić warunkowo po odbyciu 15 lat pozbawienia wolności. Tę przesłankę także uwzględnia k.k. z 1997 r. w art. 79 § 2⁴⁷. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, to odnosiło się do dwóch sytuacji: sprawcy skazanego na karę 25 lat pozbawienia wolności lub gdy suma kar niepodlegająca łączeniu przekraczała 15 lat⁴⁸. W art. 78 § 3 k.k. z 1997 r. także jest mowa o skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności i na dożywotnie pozbawienie wolności.

W kodeksie karnym z 1969 r. zwolnienie z odbycia reszty kary miało charakter warunkowy, bowiem sprawca poddany był okresowi próby. Sytuacja ta zawarta została od art. 93 do art. 94 k.k. z 1969 r. Ustawodawca określił, że okres próby będzie krótszy niż rok i nie dłuższy niż 5 lat, a w przypadku młodocianego okres próby nie może się zakończyć przed ukończeniem 21 roku życia (art. 93 k.k. z 1969 r.). Bardziej restrykcyjnie potraktowano sprawców przestępstw określonych w art. 60 § 2 i 3 k.k. z 1969 r., dla których w art. 93 § 2 k.k. z 1969 r. okres próby wynosił nie mniej niż 3 lata. Oczywiście sąd na podstawie art. 94 k.k. z 1969 r., udzielając sprawcy warunkowego zwolnienia, mógł nałożyć szereg obowiązków wynikających z art. 75 § 2 i 3 oraz 76 i 77 k.k. z 1969 r. Ciekawostką było to, że w przypadku recydywisty określonego w art. 60 k.k. z 1969 r. dozór był obligatoryjny. W kodeksie karnym z 1997 r. ustawodawca okazał się mniej restrykcyjny. Ustalił, że okres próby wynosi nie mniej niż 2 lata,

---

⁴⁵ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 49; J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 109.

⁴⁶ H. Kuczyńska, op. cit., s. 175.

⁴⁷ A. Jaworska-Wieloch, *Odwołanie warunkowego zwolnienia*, Katowice 2016, s. 86.

⁴⁸ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 111, A. Jaworska-Wieloch, op. cit., s. 87.

a dla recydywistów wielokrotnych nie mniej niż 3 lata i nie więcej niż 5 lat. Natomiast dla sprawców przestępstw odbywających karę 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotniego pozbawienia wolności ustalił 10-letni okres próby. W sprawie młodocianych okres próby w kodeksie karnym z 1997 r. nie zawiera jasno sformułowanego warunku, że przed ukończeniem 21 roku życia⁴⁹. Kodeks karny z 1969 r. i 1997 r. dopuszczał możliwość udziału w procesie resocjalizacji sprawcy (w okresie próby) wyznaczonej osoby lub instytucji, czy organizacji społecznej. Podobnie jak w poprzednich regulacjach prawnych tak i tutaj została określona sytuacja skutkująca postanowieniem o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia. Na podstawie przepisu art. 95 k.k. z 1969 r. sąd mógł obligatoryjnie i fakultatywnie odwołać udzielone warunkowe zwolnienie. Przepis mówił, że obligatoryjnie sąd odwołuje warunkowe zwolnienie w przypadku, jeżeli w okresie próby warunkowo zwolniony popełni podobne umyślne przestępstwo, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności (art. 95 § 1 k.k.). Natomiast fakultatywnie na mocy art. 95 § 2 k.k. sąd mógł odwołać udzielone warunkowe zwolnienie, jeżeli sprawca w okresie próby rażąco naruszał porządek prawny, uchylał się od wykonywania nałożonych obowiązków lub dozoru, czy też popełnił podobne przestępstwo umyślne. Dalszym skutkiem postanowienia o odwołaniu warunkowego zwolnienia była następująca klauzula zawarta w art. 96 k.k. z 1969 r. Mianowicie przepis ten mówił o sytuacji, w której sprawcy nie zaliczano na poczet kary czasu spędzonego na wolności oraz zakazie udzielania ponownie warunkowego zwolnienia z tej części kary, której odwołanie dotyczyło. Tak restrykcyjne podejście do tematu spotkało się z debatą w środowisku naukowym, czy należy odmawiać skazanemu ponownej szansy na ubieganie się o warunkowe zwolnienie⁵⁰? W trakcie dyskusji odrzucono pogląd, że warunkowe zwolnienie można zastosować tylko raz. Zgodnie stwierdzono, że odbieranie szansy na ponowne ubieganie się o warunkowe zwolnienie jest sprzeczne z ideą resocjalizacji⁵¹. Wyrazem tego jest art. 81 k.k. z 1997 r., w którym przepis dopuszcza możliwość ponownego ubiegania się po roku od czasu osadzenia w zakładzie karnym o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Podobnie jak w k.k. z 1932 r. tak i tu zastosowano fikcję prawną. Ustawodawca w art. 97 k.k. z 1969 r. i art. 82 k.k. z 1997 r. założył, że jeżeli sprawca w okresie próby

---

⁴⁹ H. Kuczyńska, op. cit., s. 183; Zob. W. Rodakiewicz, op. cit., s. 152.

⁵⁰ H. Kuczyńska, op. cit., s. 175.

⁵¹ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 50.

i w ciągu następnych 6 miesięcy nie odwoła warunkowego zwolnienia, karę uważa się za odbytą z chwilą warunkowego zwolnienia.

Na zakończenie wspomnę o ważnej różnicy stylistycznej dzielącej te dwa kodeksy. Mianowicie, z kodeksu karnego z 1997 r. wyeliminowano z przesłanek formalnych stwierdzenie o osiągnięciu celów kary przez skazanego⁵². Teraz sąd penitencjarny orzekając o udzieleniu lub odmowie warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanemu, musi mieć przekonanie (a nie przypuszczenie – k.k. z 1969 r.) co do pozytywnej prognozy kryminologicznej⁵³.

Natomiast wspomniany wyżej kodeks karny wykonawczy z 1969 r. postępowanie w sprawie warunkowego zwolnienia regulował w art. od 78 k.k.w. do art. 81 k.k.w. Ustawodawca w art. 78 § 1 k.k.w. zawarł uregulowanie, że o warunkowym zwolnieniu orzeka na posiedzeniu sąd penitencjarny, które powinno odbyć się w zakładzie karnym. Z kolei w art. 78 § 2 k.k.w. wniosek o warunkowe zwolnienie mógł złożyć także naczelnik (obecnie dyrektor) zakładu karnego. Dalej, w art. 78 § 3 k.k.w. stwierdzał, że jeżeli wniosek skazanego lub obrońcy był złożony przed upływem terminu okresu równego $\frac{1}{2}$ lub $\frac{2}{3}$ pozbawienia wolności lub przed upływem 3 miesięcy od wydania postanowienia o odmowie warunkowego zwolnienia, a kara nie przekraczała 2 lat pozbawienia wolności, albo przed upływem 6 miesięcy, wówczas nie rozpoznawano wniosku aż do upływu tego terminu lub okresu. Kodeks karny wykonawczy z 1969 r. nakładał na prokuratora obowiązek uczestniczenia w posiedzeniu sądu penitencjarnego (art. 79 § 1 k.k.w.), na którym sąd powinien wysłuchać przedstawiciela zakładu karnego oraz skazanego. Nie pominięto także w kodeksie procedury zażalenie się na decyzję sądu penitencjarnego. I tak, skazanemu przysługiwało zażalenie na drugie i kolejne postanowienie odmawiające mu warunkowego zwolnienia, z małym wyjątkiem na pierwsze w przypadku pozytywnej opinii administracji zakładu karnego (art. 79 § 2 k.k.w.), prokuratorowi w terminie 3 dni i podlegało rozpoznaniu w terminie 7 dni (art. 79 § 3 k.k.w.). Ten tryb składania wniosku w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. dopuszczał także kuratora sądowego (art. 162 § 1 k.k.w. i nast.). W kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r. jasno określono również wykonywanie postanowienia o warunkowym zwolnieniu, czy w sprawie o odwołaniu warunkowego

---

⁵² W. Rodakiewicz, op. cit., s. 151.

⁵³ A. Jaworska-Wieloch, op. cit., s. 110.

zwolnienia, które powierzone zostało sądowi penitencjarnemu (art. 80 § 1 k.k.w. i nast.). Z kolei z niewielkimi zmianami zostało to ujęte w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. Ustawodawca określił w art. 160 § 1 k.k.w. i nast. obligatoryjne i fakultatywne przesłanki, którymi w orzekaniu posługuje się sąd penitencjarny. Na koniec warto także przytoczyć istotną różnicę w przepisach k.k.w. z 1997 r., czego nie zawierały przepisy k.k.w. z 1969 r. – przerwy w karze pozbawienia wolności. Zgodnie z literą przepisu art. 155 § 1 i nast. k.k.w. z 1997 r., sąd penitencjarny może warunkowo zwolnić osadzonego z reszty kary pozbawienia wolności na zasadach określonych w art. 77 k.k. z 1997 r., jeżeli przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności trwała co najmniej rok, a skazany odbył co najmniej 6 miesięcy. Zwolnienie warunkowe może być udzielone bez ograniczeń wynikających z art. 77 i 79 k.k. z 1997 r. Jednocześnie ustawodawca zaznaczył, że dotyczy to skazanych na karę lub sumę kar pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat⁵⁴.

Kolejną różnicą było, że k.k.w. z 1997 r. przewidywał szczególnie uprawnienia do korzystania z warunkowego zwolnienia dla sprawców przestępstw, wobec których zastosowano środek zabezpieczający (przeprowadzona nowelizacja z dniem 1 lipca 2015 r. kodeksu karnego z 1997 r. spowodowała, że przepisy art. 95 i 98 k.k. zostały uchylone⁵⁵). Sprawca, wobec którego zastosowano środek zabezpieczający, w art. 202a § 1 k.k.w. i nast. (który popełnił czyn przestępczy w stanie ograniczonej poczytalności w myśl art. 31 § 2 k.k.), może zostać warunkowo zwolniony z reszty kary, jeżeli zostały spełnione przesłanki zawarte w art. 77-79 k.k., a wyniki leczenia za tym przemawiają, wtedy dozór jest obowiązkowy. Jak możemy zauważyć, w tym przypadku warunkowe zwolnienie można udzielić osobie, która nie odbywała kary w zakładzie karnym tylko w zamkniętej

---

⁵⁴ Ibidem, s. 92. Autorka pisze, że przepisy „kkw zawierają przesłanki modyfikujące uprawnienia formalne do warunkowego zwolnienia w kierunku łagodzącym”; Zob. P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 76. Autorka zauważa, że jeżeli sąd na podstawie art. 77 § 2 k.k. wyznaczył surowsze ograniczenia dotyczące możliwości skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia „niż te przewidziane w art. 78, warunkowe zwolnienie na podstawie art. 155 k.k.w. nie może zostać zastosowane”. Por. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 273.

⁵⁵ A. Marek, op. cit., s. 305-309. Autor pisze: „W przepisach była mowa o tym, że sprawcę który osiąga postępy w leczeniu i rehabilitacji, można warunkowo zwolnić na zasadach określonych w art. 77-82, bez ograniczeń co do okresu odbycia kary (art. 78§1 i 2). Dotyczyło to wyłącznie sprawców skazanych na karę do 3 lat. Tych skazanych na kary surowsze, traktowani byli na ogólnych zasadach. W podobny sposób traktowano sprawców umieszczonych w zakładzie leczenia odwykowego, skazanych na karę do 2 lat”. Szerzej na ten temat: A. Jaworska-Wieloch, op. cit., s. 92-93; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 77; J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 172-173, 278-279 i nast.

placówce leczniczo-rehabilitacyjnej. Był to przepis wcześniej nieznanym w literaturze prawa karnego przed 1997 r.

Instytucja warunkowego zwolnienia została także zawarta w kodeksie karnym skarbowym (dalej: k.k.s.). W prawie skarbowym o warunkowym zwolnieniu mowa jest w art. 20 § 2 k.k.s.⁵⁶, w związku z art. 77, 78 § 1 i 3, 80 § 1 i 3, 81 i 82 k.k. Ustawodawca założył, że sprawca przestępstwa skarbowego musi odbyć połowę kary. Z kolei zgodnie z literą art. 42 § 1 i 2 k.k.s., sprawcy, którzy działali w ramach recydywy (przestępstwo w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej roku), mogą ubiegać się o warunkowe zwolnienie po odbyciu $\frac{2}{3}$ części kary, a przestępcy, którzy działali w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnienie przestępstwa skarbowego, lub też uczynili sobie stałe źródło dochodu, gdy minimum wynosiło $\frac{3}{4}$ części kary. Surowe wymogi formalne odbycia $\frac{2}{3}$ kary określono także w art. 42 § 3 k.k.s., które dotyczyły odpowiednio dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności. Trzeba zaznaczyć, mimo że nie jest to przedmiotem niniejszej pracy, że odmienne przesłanki formalne w k.k.s. były tematem licznych sporów w doktrynie i literaturze prawa⁵⁷.

Opisywanie klasyfikacji i charakterystyki przesłanek warunkowego zwolnienia nie jest tematem tej pracy, lecz na zakończenie analizy przepisów kodeksów karnych z 1969 r. i 1997 r. wydaje się potrzebne. W kilku zdaniach przedstawię pojęcie i ogólną charakterystykę przesłanek warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności. Zasadniczo rzecz ujmując, przesłanki dzielimy na formalne i materialne. Przesłanka formalna (art. 78 i 79 k.k.), jak wynika z definicji, musi zostać spełniona poprzez skazanie sprawcę na karę pozbawienia wolności i odbycie części określonej kary, tj. przestępca musi odbyć ustawowe lub sądowe minimum kary. Z kolei przesłanka materialna (art. 77 § 1 k.k.) w przestrzeni prawnej zaistnieje wówczas, kiedy sąd będzie miał uzasadnione przekonanie (vide: przypuszczenie – k.k. z 1969 r.), że skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego i nie popełni ponownie przestępstwa. Wówczas, jak wynika z doktryny i orzecznictwa, suma tych dwóch przesłanek jest brana po uwagę przez sąd penitencjarny, który w trakcie orzekania określa tzw. prognozę kryminologiczno-społeczną

---

⁵⁶ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 1997 r., Nr 111, poz. 765 z późn. zm.).

⁵⁷ Szerzej na ten temat: J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 275 i powołaną tam literaturę; A. Jaworska-Wieloch, op. cit., s. 93-94 i powołaną tam literaturę.

skazanego. Kolejna różnica między przesłanką formalną i materialną jest taka, że skazanemu termin nabycia formalnych uprawnień do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie jest znany, natomiast co do przesłanki materialnej skazany nie wie (aż do momentu udzielenia warunkowego zwolnienia), kiedy sąd sformułuje względem niego pozytywną prognozę kryminologiczno-społeczną⁵⁸.

W tym miejscu wspomnę o dokumentach prawa międzynarodowego dotyczących osób pozbawionych wolności na tle polskiego prawa. Temat jest jednak obszerny, zatem chociaż w krótkim komentarzu omówię ważne akty prawne. Polska, przystępując do struktur europejskich, została zobowiązana do ratyfikowania i przestrzegania rozwiązań prawnych m.in. w zakresie warunkowego przedterminowego zwolnienia⁵⁹. Fundamentalna dla omawianego tematu jest Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy R (2003)22 – Europejskie reguły więzienne z dnia 24 września 2003 r., Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentu Rady Europy o społecznej reintegracji skazanych z 2006 r. oraz Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 z dnia 14 grudnia 1990 r. Analizując powyższe dokumenty, można zauważyć, że ustawodawca określa zasady co do udzielania warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności. I tak: Zasady Tokijskie przewidują, że po wyroku powinno się stosować różne formy zwolnienia warunkowego, wyliczając przesłanki, jakie musi spełniać instytucja warunkowego zwolnienia, dalej, przechodząc do omówienia wspomnianych wyżej rekomendacji, to ustawodawca przewiduje, że kara pozbawienia wolności powinna jak najmniej różnić się od życia na wolności, w pracy ze skazanym powinno się skoncentrować na jego readaptacji społecznej, zapobiegać i minimalizować jego powrotowi do przestępstwa oraz zapewnić ochronę prawną społeczeństwa. Rekomendacja stawia sobie za cel, aby warunkowe przedterminowe zwolnienie przysługiwało także osadzonym skazanym na kary

---

⁵⁸ Szerzej na ten temat m.in.: J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 176 i powołaną tam literaturę; A. Jaworska-Wieloch, op. cit., s. 75; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 66; W. Rodakiewicz, op. cit., s. 126; Z. Świda-Łagiewska, op. cit., s. 135-136.

⁵⁹ Zob. też: Barbara Stańdo-Kawecka, *Prawa osób pozbawionych wolności w świetle orzeczeń organów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 1998, s. 5; P. Hofmański, *Nowe polskie prawo karne w świetle europejskich standardów w zakresie ochrony praw człowieka*, Warszawa 1997, s. 9; S. Lelental, *Wybór źródeł do nauki prawa karnego wykonawczego*, Łódź 1992, s. 10.

długoterminowe i dożywotniego pozbawienia wolności⁶⁰. Dalej zaleca się, aby każdy skazany był poinformowany o terminie nabycia uprawnień do warunkowego przedterminowego zwolnienia, gdy przystępuje do odbycia kary. W przypadku udzielenia warunkowego zwolnienia powinno się skazanego oddać pod dozór w celu zapewnienia kontroli, ochrony porządku prawnego i bezpieczeństwa społeczeństwa. Biorąc do analizy kodeks karny z 1997 r., powyższe postulaty rekomendacji Rady Europy zostały ujęte w art. 77 § 1 k.k. Czytamy: „ (...) skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu przestępstwa i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”⁶¹.

Jak wspominałem wyżej, instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia po 1969 r. była czterokrotnie nowelizowana. Paletę zmian otwierała ustawa z 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach⁶². Ustawa ta w art. 1 pkt 15 do istniejących przesłanek formalnych zawartych w art. 91 k.k. dodała, że warunkowe zwolnienie może nastąpić po odbyciu ½ orzeczonej kary, wymierzonej za przestępstwo nieumyślne, sprawcy, który sprawuje pieczę nad dzieckiem do lat 15, do której wykonywania są obowiązani rodzice, a także kobiet i mężczyzn, którzy w chwili orzekania o warunkowym przedterminowym zwolnieniu ukończyli odpowiednio 60 i 65 lat.

Kolejna ustawa z 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej⁶³ wyłączyła możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie sprawców przestępstw określonych w art. 60 § 2 i 3 k.k. z 1969 r. (art. 7 ustawy). Zawarto w niej także przesłanki obligatoryjne odwołania warunkowego zwolnienia: jeżeli zwolniony w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności lub uchyła się od wykonywania nałożonych obowiązków

---

⁶⁰ M. Duda, J. Narodowska, *Analiza zjawiska przeludnienia polskich więzień*, [w:] *Z problemów bezpieczeństwa. Prawa Człowieka*, red. T. Jasudowicz, J. Gierszewski, P. Zientkowski, Zeszyt Naukowy nr 4/2b/2012, Chojnice 2012, s. 87; Zob. też A. Iwanowska, op. cit., s. 20-23; G.B. Szczygieł, *Zezwolenia na czasowe opuszczanie zakładu karnego w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2013, s. 40-42; A. Baładynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011, s. 186.

⁶¹ S. Hypś, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 516-517.

⁶² Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. z 1985 r. Nr 23, poz. 100).

⁶³ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz.U. z 1985 r. Nr 23, poz. 101).

lub od dozoru (w art. 8 § 1 ustawy); i fakultatywne: jeżeli w okresie próby popełnił przestępstwo inne niż zawarte w § 1 lub w inny sposób rażąco narusza porządek prawny (w art. 8 § 2 ustawy). Takie podejście rygorystyczne do tematu warunkowego zwolnienia spotkało się z falą krytyki w nauce prawa karnego⁶⁴.

Dopiero po trzech latach nastąpiła zasadnicza zmiana przesłanek formalnych warunkowego przedterminowego zwolnienia. Ustawa z 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach⁶⁵ w art. 1 pkt 3 w nawiązaniu do art. 91 k.k. z 1969 r. do przesłanek formalnych zaliczyła skazanych, którzy spełnili następujące kryteria: co najmniej $\frac{1}{2}$ orzeczonej kary, jeżeli odbywa po raz pierwszy, $\frac{2}{3}$ orzeczonej kary, jeżeli już uprzednio odbywał karę pozbawienia wolności, jako karę zasadniczą, odbycie $\frac{1}{3}$ kary skazanego: za przestępstwo nieumyślne, młodocianego, sprawca, który sam sprawuje pieczę nad dzieckiem do lat 15, do której wykonywania są obowiązani rodzice, a także kobiet i mężczyzn, którzy w chwili orzekania o warunkowym przedterminowym zwolnieniu ukończyli odpowiednio 60 i 65 lat. Zaznaczono, że warunkowe zwolnienie nie może nastąpić wcześniej niż po odbyciu przez skazanego 6 miesięcy kary.

Jak podkreślano w nauce prawa karnego był to efekt rozładowania populacji skazanych w zakładach karnych, których liczba drastycznie wzrosła po zaostreniu przepisów z 10 maja 1985 r.⁶⁶

Ostatnią nowelizacją przepisów dotyczących instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia przed uchwaleniem przepisów zawartych w kodeksie karnym z 1997 r. była ustawa z 12 lipca 1995 r. o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym⁶⁷. Ustawa ta nie wprowadzała zmian co do skazanych młodocianych, tylko odnosiła się do wielokrotnych recydywistów. Przesłankami formalnymi dla sprawców przestępstw z art. 60 § 2 k.k. z 1969 r. było: odbycie co najmniej $\frac{3}{4}$ orzeczonej kary, i odbycie co najmniej 25 lat pozbawienia wolności przez

---

⁶⁴ P. Wiktorska, *Czekając na wokandę...*, s. 51. „Z punktu widzenia polityki kryminalnej – pisze autorka – przekreślało efekt resocjalizacyjny kary pozbawienia wolności i sprzyjało trudnościom w utrzymaniu dyscypliny w zakładach karnych”. Zob. też J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 114.

⁶⁵ Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. z 1988 r. Nr 20, poz. 135).

⁶⁶ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie...*, s. 115; Por. R. Musidłowski, op. cit., s. 166.

⁶⁷ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r. Nr 95, poz. 475).

skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności, a okres próby w tym przypadku miał trwać 10 lat. Zawarto także zdanie, że warunkowo można zwolnić z zastępczej kary pozbawienia wolności, jeżeli przemawiają za tym szczególne okoliczności.

Powyższy stan prawny obowiązywał do wejścia w życie 1 września 1998 r. kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego.

Bibliografia

- Bafia J., *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1984.
- Bałandynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011.
- Bardach J., Leśniadorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994.
- Duda M., Narodowska J., *Analiza zjawiska przeludnienia polskich więzień*, [w:] *Z problemów bezpieczeństwa. Prawa Człowieka*, red. T. Jasudowicz, J. Gierszewski, P. Zientkowski, Zeszyt Naukowy nr 4/2b/2012, Chojnice 2012.
- Hofmański P., *Nowe polskie prawo karne w świetle europejskich standardów w zakresie ochrony praw człowieka*, Warszawa 1997.
- Hypś S., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Iwanowska A., *Przygotowanie skazanych do życia na wolności w trybie art. 164 k.k.w.*, Warszawa 2013.
- Jaworska-Wieloch A., *Odwolanie warunkowego zwolnienia*, Katowice 2016.
- Kuczyńska H., *Kształt i praktyka stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia jako czynnik wpływający na liczebność populacji więziennej*, [w:] *Alternatywy pozbawiania wolności w polskiej polityce karnej*, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.
- Lachowski J., *Funkcje warunkowego przedterminowego zwolnienia we współczesnej polityce kryminalnej i penitencjarnej*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambrozik, H. Machel i P. Stępiak, Warszawa 2008.
- Lelental S., *Stosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce-w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006.
- Lelental S., *Rządowy projekt nowelizacji kk i kkw. Propozycje zmian przepisów o warunkowym zwolnieniu. Prezentacja i ocena*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001, nr 32-33.
- Lelental S., *Wybór źródeł do nauki prawa karnego wykonawczego*, Łódź 1992.
- Linowski K., *Warunkowe zwolnienie w teorii i praktyce penitencjarnej*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Musidlowski R., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce-w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006.

- Niemcewicz J.U., *Memoriał o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1962.
- Osoba A, *Z dziejów polskiej dziewiętnastowiecznej myśli penitencjarnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2001, nr 32-33.
- Pawlak K., *Więziennictwo Polskie w latach 1918-1939*, Kalisz 1995.
- Rodakiewicz W., *Warunkowe zwolnienie młodocianych z reszty kary pozbawiania wolności*, Wrocław 2005.
- Senkowska M., *Projekt Ksawerego Potockiego ulepszenia administracji i stanu więzień publicznych w Królestwie Polskim z 1819*, „Przegląd Więziennictwa” 1960, nr 1 (12).
- Stańdo-Kawecka B., *Prawa osób pozbawionych wolności w świetle orzeczeń organów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 1998.
- Śliwowski J., *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982.
- Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1979.
- Świda-Łagniewska Z., *Sądownictwo penitencjarne jako instytucja procesowa*, Warszawa 1974.
- Szczygieł G.B., *Spółeczna readaptacja skazanych-próba oceny*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce-w poszukiwaniu skuteczności*, red. H. Machel, Gdańsk 2006.
- Szczygieł G.B., *Zezwolenia na czasowe opuszczanie zakładu karnego w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2013.
- Urbański K., *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni*, Kielce 1997.
- Wiktorska P., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności jako instytucja polityczno-kryminalna*, [w:] *Zmiany w prawie karnym wykonawczym*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014.
- Wiktorska P., *Czekając na wokandę. Warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych*, Warszawa 2010.
- Walczak S., *Poglądy J.U. Niemcewicza na prawo karne i wykonanie kary*, „Przegląd Penitencjarny” 1963, nr 1.
- Walczak S., *O właściwy udział więziennictwa w realizacji idei wychowawczych warunkowego zwolnienia*, „Przegląd Więziennictwa” 1960, nr 1 (12).

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 16 marca 1920 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustaw karnych obowiązujących w byłym zaborze austriackim (Dz.U. Nr 26, poz. 158).
- Ustawa z dnia 16 marca 1920 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustaw karnych obowiązujących w byłym zaborze austriackim (Dz.U. Nr 31, poz. 185).

- Ustawa z dnia 31 października 1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1951 r. Nr 58, poz. 399).
- Ustawa z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1957 r. Nr 31, poz. 133 i 134).
- Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1960 r. Nr 11, poz. 69; Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 listopada 1961 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. z 1961 r. Nr 58, poz. 321).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 98).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 95).
- Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. z 1985 r. Nr 23, poz. 100).
- Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz.U. z 1985 r. Nr 23, poz. 101).
- Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. z 1988 r. Nr 20, poz. 135).
- Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r. Nr 95, poz. 475).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, 554, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 1999 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie wykonania ustawy z dnia 16 marca 1920 r. (Dz.U. Nr 26, poz. 158), Dz.U. Nr 31, poz. 185.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 5, poz. 25).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 36, poz. 328).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 stycznia 1927 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r.

o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 7, poz 53.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 5, poz. 25).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks Karny (Dz.U.Rz.Pol. Nr 60, poz. 571, 573).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 stycznia 1958 r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi (Dz.U. z 1958r. Nr 10, poz. 34 i 35).

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. Kodeks karny Wojska Polskiego (Dz.U. Nr 6, poz. 27).